

A Bethlen Gábor-díj

Ülök a repülőtéren, és nézem, mint készítenek elő a felszálláshoz egy jókora gépet, ami talán Torontóba megy. Pakolják a cateringet, aztán a cargót, hatalmas, önjáró szerkezetek, emelőkkal, gördítő sínekkel. Esős Okęcie légikikötő. Benéztem a vámmentes üzletekbe – vettem Kovácséknak nałęczowi csokis szilvát, fémdobozost –, 69 złoty volt. Mit is beszélek? Szilvát vettem? Egyet? Úgy mondom, ahogyan írva van a csomagoláson. Voltak ott csokis szilvák, többes számban is, waweli termék. Ha nincsenek ezek a legutóbbi kalandjaim, talán vettem volna még valamit (magamnak), egy literes francia abszintot.

Nem engedtem a self checkingnek – noha odatereltek mindenkit, hogy dugja az útlevelét vagy a személyijét a leolvasó alá, pötyögje be a foglalási számát, és a szerkezet által kiköpött beszálló kártyával már mehet is földni a csomagját. Elkaptam valakit a kiszolgáló személyzetből, ugyan tenné meg helyettem. A folyosó felől szeretném, vagy inkább az ablaknál? Tőlem aztán... 5 C°.

A gépekhez kijáró busz intézménye már a múlté. ATR – két ülés jobbról, kettő balról, karcsú gép, mint egy manöken. Mellettem egy barna nő az ablaknál.

BOHDAN ZADURA (1945, Puławy, régi magyar neve: Pulava, Lengyelország) – lengyel költő, prózaíró, esszéista, irodalomkritikus, műfordító. 1962-ben debütált a *Kamena* havilap hasábjain. Hosszú éveken át a számos magyar kapcsolattal rendelkező lublini országos művészeti folyóirat, a rangos *Akcent* egyik szerkesztője, 2004 óta a Lengyel Írószövetség lapja, a *Twórczość* főszerkesztője. Az 1970-es évek derekától angol, ukrán és magyar alkotók műveit fordítja lengyelre. Számos hazai és külföldi irodalmi díj kitüntette. A magyar költészetet a lengyel olvasók számára bemutató több gyűjteményes kötetben közreműködött, de önálló műfordítói kötetek szerzője is, egyik legnagyobb lélegzetű munkája Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámájának fordítása volt. Magyarul *Éles határok* címmel jelentek meg válogatott versei 2005-ben, a *Magyar Napló* kiadásában. 2001-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben részesült. A Bethlen Gábor-díjat 2013-ban kapta.

Korábban Zbigniew Herbert lengyel költő (1987) és a Magyarországon élő Konrad Sutarski lengyel költő, műfordító (1992), valamint Krzysztof Czyżewski, a nemzeti és etnikai lengyel kisebbségekkel foglalkozó szociológus (1998) részesülhettek a Bethlen Gábor Alapítvány rangos kitüntetésében.

Bohdan Zadura itt közölt írása az *Akcent* 2017/3. számában jelent meg.

Indulunk. Idén májusban a Spartańska utcáról nézegettem a fel- és leszálló repülőgépeket, most meg úgy gondolom, az emelkedő gépről megláthatom a kórház épületét. Persze szart se látni, köd van, és felhők, aztán kivilágosodik, de alattunk felhőpaplan, sehol egy rés, és így is marad Ferihegyig.

„Barbara Łuczak és személyzete” – először utazom nő vezette gépen. Mióta meghallottam a bejelentkezést, más szemmel nézem a stewardesseket. Nőnemű a főnökük.

Kiszálláskor magam elé engedem az ablaknál ülő utastársnőmet, kiveszi a csomagtartóból a ridiküljét, a bőröndjét meg ott felejtí. Bal kézzel rántom ki a bőröndjét a rekeszből. Hiba volt, belenyilall a vállam. Lehet, hogy nem is magyar, mert angolul köszöni meg.

Már a folyosón haladunk, a nő előttem lépeget. Mostanában olvastam vagy hallottam valahol, hogy milyen kapcsolat van a nagy fenék s tulajdonosának egészségi és értelmi állapota között. Ez itt alighanem a legegészségesebb és legbölcsebb nő, akivel csak találkoztam. Nem is értem, hogyan férhetett be az ülésbe a gépen.

Rövid várakozás a csomagokra – az én bőröndöm az első. Szalai A. vár rám, hogy elvigyen a lengyel nagyköveti rezidencia körüli zárt lakótelepre a Rózsadombon, a Pusztaszeri és a Törökvész utca találkozásánál. Útközben megpróbálom felhívni a *Magyar Nemzet* újságíróőjét, aki interjút akar készíteni velem. Az üzenetrögzítője jelentkezik. Megérkezünk, parkolóhely nincs. Nemrégiben vezették be a közeli utcákban a fizetős parkolást, így aztán sokan átszoktak ide az autóikkal. A. becsönget ennek a lengyel kolhoznak a portájára. Beletelik vagy tíz perc, míg előkerül a recepciós hölgy, messze van az irodája – fiatal, Agatának hívják, kelepel, mint akit felhúztak. Nem tudod, hol lehet kikapcsolni? – kérdezi aztán A.

14 órakor landoltam – most 16 óra van. A. hívja Zsille Gábort. Gábor azt mondja, pillanatnyilag nem tud beszélni, majd öt perc múlva. Jelentkezik is – nem, most nem megy, nyakig ül a munkában. Holnap a Lengyel Intézetbe sem tud eljönni, csak majd pénteken az Urániába. Biztosan nem ebédeltél – állapítja meg A., és mondja, hogy meghív. Csak nem ismeri a környék etetőit. Megcsörgeti a recepciós Agatát, ugyan javasoljon egy intézményt a közelben.

Pár száz méterrel odébb van egy szupermarket, benne valami McDonaldsra hajazó étterem. Üres és rideg. A. más után érdeklődik. A szomszédban ott egy olasz étterem, az is teljesen üres. Azért leülünk. Közepes élmény, hogy Magyarországon az első étel pizza legyen, de hát nem mindegy, hogy pizza, tálialle vagy ravioli? Neki még vezetnie kell, úgy hogy szolidárisan buborékos ásványvizet rendelék én is.

A Terror Háza Múzeum díjat akar adni Wałęsának, 10 ezer euróval jár. 5 ezer dollár fölött bárhová elmegy előadást tartani. Itt meg elkezdett nyavalyogni, hogy hát nem is tudja, ráér-e eljönni. A. a múzeum igazgató asszonyával egyeztetí a dolgot. Nekem lehet, hogy még jól is jöhet, ha nem ér rá, tudod, itt senki-

nek sincs fogalma holmi Bolekról,¹ s hogy mi a gáz vele. Ha eljön, biztosan nekem kell majd gardíroznom, én leszek a tolmácsa, aztán egyik tévé, másik rádió, satöbbi, és le se tagadhatom. Aztán hallgathatok Bronek Wildstein,² Ziemkiewicz³ vagy Lisicki⁴ előtt.

Esszük a pizzát a csípős paprikaszósszal, amit A. rendelt hozzá. Meséli, hogy jó pár évvel ezelőtt, amikor Wałęsa magánlátogatáson járt Budapesten, a volt elnök kérésére megszervezett egy találkozót 56-os veteránokkal, szerény kis székházuk volt Kispesten, amelynek udvarán tyúkok szaladgáltak. Összetolt, viaszosvászonnal borított asztalok, gulyásleves. És erős paprika. Az egyik öregúr elővette a bicskáját, és belekarikázta a tányérjába. Az meg mi? – kérdezte Wałęsa. A. figyelmeztette, hogy pokoli erős. Wałęsa erre előkapta a saját bicskáját, képzeld, volt nála. Ő is belekarikázta a levesébe a paprikát. Kivörösödött, szuszmákol, de megette.

Hatkor elindulunk. A-nak családi programja van. Nekem meg be kell vásárolnom, kérdezi, megbirkózom-e a feladattal. Mondom, hogy meg. Holnap 8.30-ra jön. 9-kor találkoznia kell az egykori rádió és tévébizottság mai megfelelőjének a főnökével. A kommunizmus bukásának 25. évfordulója alkalmából nagy, nemzetközi rendezvényt szerveznek, egy vonat járja be Európának a kommunista rendszer alól felszabadult részét, sok zseton van rá, és sok az egyeztetés. Veszek kenyeret, egy kocka Delmát, szőlőlevet, szőlőt, egy flaska fehér bort. Megyek vissza a vendégszobába.

Az előszoba és a főzőfülke ajtaján agresszív piktogram tiltja a dohányzást, hozzá kevésbé agresszív kérés, hogy mellőzzük a dohányzást a belső térben. A szobából ajtó nyílik egy nagy teraszra. Két aranyat érő gondolat jut eszembe. „A magány mélységeit csak az tapasztalhatja meg, aki leszokott a dohányzásról.” „Oda jutottunk, hogy a díjakat valami isteni elrendeltetésként kezdte fogadni.”

A fűtőtest örülten árasztja a meleget, nem úgy fest, mint amit ki lehet kapcsolni. Nyitott balkonajtó mellett alszunk. A. telefonál – a holnapi találkozájának

- 1 Lech Wałęsáról a lengyel Nemzeti Emlékezet Bizottságának történész munkatársai kiderítették, hogy egy időben Bolek fedőnéven jelentett a politikai rendőrségnek. Az érintett ezt tagadja, a mai napig viták és bírósági perek övezik az ügyet.
- 2 Bronisław Wildstein (1952–) lengyel publicista, újságíró, író, jobboldali politikai filozófus, az egykori kommunizmus ellenes ellenzék egyik vezető egyénisége, a legmagasabb lengyel állami kitüntetés, a Fehér Sas Érdemrend tulajdonosa.
- 3 Rafał A. Ziemkiewicz (1964–) lengyel újságíró, publicista, politikai és gazdaságpolitikai kommentátor, író, nemzeti demokrata gondolkodó.
- 4 Paweł Lisicki (1966–) lengyel újságíró, publicista, esszéíró, műfordító. A *Rzeczpospolita* című, jobbközép országos politikai napilap főszerkesztője, majd az *Uważam Rze*, ezt követően a *Do Rzeczy* véleményformáló jobboldali társadalmi-politikai hetilap alapító főszerkesztője. 2017-ben magyarul is megjelent egy könyve a Rézbong kiadónál *A dzsihád és a Nyugat öngyilkossága* címmel Pálfalvi Lajos fordításában.

megváltozott az időpontja, 8.20-ra tették, úgy hogy csak utána tud értem jönni, úgy 10 óra körül. 11-kor az Urániában sajtótájékoztató, amin jó lenne, ha ott lennék.

Bekapcsolom a tévét, ami némiképp problematikus. Polónia TV és TVN – slussz, több csatorna nincs. Azon mélázom, hogy a hozzá nem értésem miatt, vagy egyszerűen ilyen a tájékoztatáspolitiká. (Mikor leadom a kulcsokat, Agata azt mondja, az utóbbi, hozzátéve, hogy még jó, hogy ez a kettő is van.)

A Polónia TV-n valami film az Olzán túli területről,⁵ melyben kijelentik, nincs miért szégyenkezünk. De még ennél is jobban szórakoztat a „Keret és Promóciós Osztály” felirat, amely némelyik programjuknál szerepel. Kerettévé, ez igen! Beveszem a gyógyszereimet, kortyintok rá egy kis bort (a főzőfülkében találok hat poharat – mind pezsgős), és gond nélkül elszenderedem.

A repülőtérrel befelé jövet A. arról beszélt, hogy hosszú évek pangása után, amikor Budapestet a balliberálisok irányították, most, hogy a jobboldal van hatalmon, végre történik valami a városban. Nehéz felhajtani a Margit-hídra; a Kossuth tér és az Országház környéke totálisan feltúrva, szétzilálva. A villamosvonal egy szakaszán az egyszerű oszlopokat levelüket vesztett fákra emlékeztető konstrukciókra cserélték – egészen jó benyomást kelt, de a felújított Margit-híd, amelynek visszaállították történelmi formáját, nekem nem tetszik; túl sok az öntöttvas burjángzás, túldíszítettek a lámpatestek, túltengnek az egyéb fémművészeti cirkalmasságok.

Ülök egy padon a Gyulai Pál utcánál, mögöttem a Szent Rókus kórház, amelyről eleinte azt hittem, rákbetegek klinikája, mert a „rókus” engem a rákosra emlékeztetett, és ha rákos, akkor kétségtelenül rákkórház, mert a lengyel „rak” magyarul is ugyanazt jelenti, vagyis rák, de hogy a Rókus az Roch, ezt egyszerűen tudni kell, mint ahogyan semmiféle dedukció nem vezet rá az embert, hogy a lengyel Wiedeń az a magyaroknak Bécs, a cseheknek meg Ausztria Rakousko. Bal felől kis templom tapad hozzá, rajta tábla, mintha temetkezési vállalaté lenne. Mégis hol legyen, ha nem itt? Egy stadionnál? Egy mozi vagy egy színház hátsó bejáratánál? Mint valami repülőgép, amelyik kényszerleszáll-

5 Zaolzie (csehül *Zaolší* vagy *Zaolží*, ritkábban használt neve *Těšínsko*, németül Olsa-Gebiet) – a Cieszyni Hercegség területe. Székvárosa Cieszyn (csehül Těšín; németül: *Teschen*; régi magyar neve Tessény). A város az Olza folyó (mely egyben államhatár Lengyelország és Csehország között) jobb partján fekszik. Az egykori egységes város bal parti része Český Těšín, ma Csehországhoz tartozik. A XIII. század végétől a cieszyni fejedelemség központja lett, mely formálisan 1918-ig állt fenn, uralkodói pedig először a lengyel Piast, majd a Habsburg-dinasztia tagjai voltak. A város kettéosztása 1920 júliusában következett be az Osztrák-Magyar Monarchia romjain megalakuló Lengyelország és Csehszlovákia két évig tartó vitája után. Az 1938-as müncheni egyezményben Hitler nyomás alá helyezte Csehszlovákiát, és a helyzetet kihasználva Varsó bevonult a területre, és Lengyelországhoz csatolta azt. 1945 után le kellett mondania a régióról. 1918 előtt a terület lakosságának négyötöde lengyel volt, ez az arány napjainkra már 15% alá csökkent.

lásra készülve köröz a repülőtér fölött, kiengedve a fölös üzemanyagot, keringek a Rákóczi úton. Az Uránia Nemzeti Filmszínháztól, ahol az ünnepség lesz, a Szent Rókus Kórház és Intézményei között. És vissza. Komótosan, meg-megállva a kirakatok előtt, eljátszva, hogy érdekelnek. Hogy időt nyerjek. Ezek már nem azok a kirakatok. Ezek már nem azok az idők, amikor mindenhol minden más volt. Manapság mindenütt minden csaknem ugyanolyan. Két órát kellett elmorzsolgatnom. Jó, hogy nem esik. Úgy tehetek, mintha a kibomlott cipőfűzőmet köt-ném újra, ezzel is nyerek tizenöt másodpercet. A kórháznál van egy sor pad az utca mentén. Leülök, és úgy teszek, mintha várnék valakire. Valakire, aki most jön ki a kórházból, vagy valakire, akivel itt beszéltem meg találkozót. A vára-kozás cigarettával könnyebb, sok minden könnyebb volt cigarettával. Soha nem éreztem magam olyan jól, mint amikor még dohányoztam. A cigarettának kö-zsönhetően el lehetett szökni a tétlenség elől, vagy megelőzni azt. Valami híres magyar írók ebben a kórházban haltak meg, valami költők, akiket fordítottam. Talán Babits? Gégerákja volt. Ezt tudom. De hogy itt? Ha rágyújtanék, eszembe jutna. De május 7-e óta nem dohányzom. Több mint hat hónapja.

Külföldre utazva mindig vittem magammal lengyel cigarettát, még Ukraj-nába is. Magyarországra ugyancsak, de amikor 1986-ban ide jöttem három hó-napra, amiből négy lett, kifogytam a Carmenből. Így aztán a helyieket szívtam, végig próbálva szinte mindegyiket. Fecske (a madár sziluettjével a dobozán), Kossuth és Munkás (füstszűrő nélkül, karcos íz és illat, leginkább a mi Spor-tunkra hajazott), Symphonia (lanttal a dobozán, puha csomagolásban, az ere-jének megfelelően különböző színekben, volt kék, sárga, piros és sötétkék). Ro-mánc, Sopianae, Helikon, Délibáb, Filtol – mind kicsit fojtogató, kicsit semmilyen, mint a lengyel Silesia. Sopianae-t a szép lányok szívtak, például a színésznő Kati, Csordás Gábor felesége.

Pista nem dohányzott. Pálfalvi Lajos inkább Munkást szívott, mint Sopia-nae-t, de hát ők nem voltak szép lányok, Sopianae-t Kovács anyukája szívott, egyáltalán nem dohányzott Gedeon Márta, Snopek felesége, Rosonczy Ildikó (Kovács neje), úgy emlékszem, néha rágyújtott. És Marzena Grzegorczyk? Hosz-szú órákat üldögéltünk a szobámban a Ménesi úti kollégiumban Pilinszky esz-széinek fordítása fölött, kicsit kevesebbet presszóknak s még kevesebbet für-dőkben, pontosan emlékszem a virágos nadrágjára és a blúza színére, ami rajta volt, amikor megismerkedtünk az Eötvös Collegium Kecskemétre tartó kirán-dulóbuszán, de képtelen vagyok felidézni, hogy dohányzott-e, vagy sem.

Nemzeti dohánybolt? Magyar barátaim bocsánatát kérem, de itt valakit fej-re ejtettek.

Ablaktalan dohányáru boltok vagy lefestett, lefüggönyözött kirakatüvegek, ugyanilyen ajtók, amelyeken s amelyek fölött a mindennemű forgalom tilos közlekedésrendészeti táblát idéző kerek jel pöffeszkedik, benne tizennyolcas szám, fiatalabbaknak tiltva a belépést. Akár a szex-shopokba. Hát persze, egy doboz cigaretta látványa kikezdi a tizenhat vagy tizenhét éves fiatal erkölcsseit, ne adj' isten, egy négyéves, ha meglátja azt a celofánba csomagolt izét „A do-

hányzás öl” felirattal, megkérdezi a szüleit, hogy mi az, amivel rettentő zavarba hozza őket. A mama és a papa elpirul, és elkezd habogni valamit a virágokról és pillangókról. És mi van a ferihegyi duty free shopokban, ott is paravánok mögé rejtik a dohányárus pultot? Ha következetesek akarnak lenni, akkor majd a dohányzó szülő jogait korlátozzák, s ha mindketten bagósok, elveszik tőlük a gyerekeket?

A. dohányzik. A. a kormánytábor híve. De még ő is azt mondja, hogy ezekkel a húsz évre szóló koncessziókkal túllóttek a célon, hogy a Fidesz állítólag a holdudvarába tartozóknak juttatta az engedélyeket, utat nyitva vele a korrupciónak. Én meg úgy gondolom, hogy ha valaki nagyon, de nagyon nemzeti, akkor hajlamos elveszíteni a nyelvi valóságérzékét, s hogy észrevegye, mikortól nevetséges: Nemzeti dohánybolt. Csak megváltozott szellemi képességű ember képes kitalálni ilyesmit. Május 7-e óta nem dohányzom, azaz fél éve nem vásárolok cigarettát, de nem szeretném, ha Varsóban Budapest lenne.⁶

Orbán verse az *Élet és Irodalomban* volt az egyik első, amit önállóan elolvastam és meg is értettem; egy elhunyt barátját búcsúztatta benne, leírva a hamvasztás előtti ünnepséget, muzsika szűrődött ki a versből, de nem gyászinduló, hanem inkább halottkísérő kamarazene; nem tudom, miért nem fordítottam le ezt a verset, aztán a napilap formátumú hetilap valahogyan felszívódott... Százéves ügy. Maga Orbán 2002 májusában távozott ebből a világból, Szigligeten halt meg, gondolom, a Magyar Írószövetség alkotóházában, ahol Kovács Istvánval jártam először 1986-ban. Orbán Ottó, Ottó Orbán. Éveken át összekevertem a vezetéknevét a keresztnévvel: mindig elbizonytalanodtam, hogy melyik a keresztnéve, az Ottó vagy az Orbán. Egy fenomenológus, *A Szent* szerzője, akinek a művét még diákként olvastam a hatvanas években, Leszek Kołakowski, vagy Krzysztof Pomian adta fel, s akinek az esetében az Otto kétségtelenül vezetéknev volt, a keresztnéve meg Rudolf; de például a Biztonsági Rendőrség, és a megszállt Lengyelországban létesített német telepekért felelős, az SS Faji és Települési Hivatalának főnöke, Hoffman esetében az Otto keresztnév volt. Ami pedig Orbánt illeti, az is lehet keresztnév, a francia Urban megfelelője. Hanem igazából az egész katyvasz abból ered, hogy a magyaroknál a vezetéknev áll elől, és néhányszor Orbán Ottót olvas az ember, aztán párszor Ottó Orbánt lengyel rend szerint, Orbán Ottó Ottó Orbán, torta tartó, tartó torta – és már el is vesztél. Orbán Viktor esetében hasonló tévedés nem jöhet szóba. Amúgy egy bizonyos Jarosław⁷ vajon nem orrol a szüleire, amiért nem Viktornak keresztelték? Ha nem került volna napirendre a *Magyar nyár*⁸ költészeti antológia kiadása, és

6 Utalás Jarosław Kaczyński, a Jog és Igazságosság (PiS) elnökének 2011-ben elhíresült kijelentésére – „lesz még Budapest Varsóban!” –, amivel az Orbán-kormányéhoz hasonló politika lengyelországi meghonosítására célzott.

7 A szerző Jarosław Kaczyńskire gondol.

8 Węgierskie lato, Biuro Literackie, Wrocław, 2010. XX. századi magyar költők antológiája, Bohdan Zadura válogatásában és fordításában. A 356 oldalas kötetben 13 magyar költő szerepel: Ady

ezzel kapcsolatban nem lett volna szükséges a szerzők adatainak aktualizálása, a mai napig abban a hitben élnek, hogy Orbán Ottó még él. Hiszen csak hetvenhét éves lenne.

Ha Orbán Ottó, akkor mindjárt Bethlen Gábor is, mert őt idézik Orbán „A kancellista ablakából nézve” című versének záró sorai:

*Az érett férfikor? Fényes rögeszme:
a tizenhetedik századi Erdély,
kis ütközőállam a valóság s az utópia közt.
S egy gyertyaárnyas zugolyban a Nagy Fejedelem,
barázdált arc, keserű ráncok,
a janicsárszartól búzló mező kockáit járva képzeletben,
utánozhatatlan stratégiával,
de vesztő állásban és lépéslehetőség nélkül sakkozik.*

Vajon 1975 júliusában, késő este, mi több, talán már éjszaka, mert már sötét volt, örülten koncerteztek a kabócák, amikor életemben először átléptem a magyar-román határt, tudatában voltam-e annak, hogy Oradeát egykor Nagyváradnak hívták? És ha tudtam volna is, az Oradea jobban hangzott a fülemnek, mintegy költőibben, egzotikusabban – Oradea, mint orchidea. És más városok neveivel is így volt: Cluj-Napoca és Kolozsvár, Tirgu Mures és Marosvásárhely, Sighisoara és Segesvár, Sibiu és Nagyszeben, Alba Julia és Gyulafehérvár. Na, nem, én Romániába utaztam be akkor, és nem Erdélybe, a román Kárpátokon keltem át, amelyek szépsége és óriás mivolta csak a visszaúton bontakozott ki, amikor napközben jöttünk, mert most a sűrű ködben az úttest felezővonala is alig látszott, a csúcsokat és szakadékokat tejfehér paplan borította. Előbb az álmoság, aztán az álom kikapcsolták az általam szállított család éberségét, senki sem mondta, merre és hogyan menjek. Kávét ittam termoszból, cigarettáztam, kifújva a füstöt a 125-ös Polski Fiat háromszögletű szellőzőablakán. Pirkadatkor megálltunk egy kis parkolóban a serpentin mellett, a sziklában volt egy csap, a víz hideg volt, petróleum és gázolaj szagú; később egy versben fel is használtam a régi kifejezést, nafta. Amint kivilágosodott, és elhagytuk a hegyeket, nem láttam mezők négyszögeit, kis réteket láttam templomok körül, csupa libafos pocsolyákat, libák tapicskoltak bennük. Lovas szekerek még a nagyvárosok utcáin is, hozzájuk kötve jól nevelt kiscsikók, ott szaporázták a lépést lazán a befogott kancák mellett, a kocsik mögött meg sovány kutyák kocogtak. Kiszáradt folyómedrek, bennük csupa fehér kő, aztán pár nap múlva felhőszakadás, árvíz, kiöntés, hektárok ezrei víz alatt.

Esterházy kastély – Irodalmi Alkotóház és arborétum – akkor, 86-ban kisebbek voltak a vár romjai, az elmúlt harminc-egynéhány évben jelentősen ki-

Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Benjámin László, Pilinszky János, Nagy László, Orbán Ottó, Csiki László, Kovács István, Balla Zsófia, Kántor Péter.

építették, legalábbis ez derül ki az emlékeim és az interneten talált kép összevetéséből, az Esterházy kastély olyan, amilyen volt: a középső része emeletes, az oldalszárnyak földszintesek, az udvar felől nézve baloldalt, hátul szögletes torony. Az épület mögött is park van, amelyben otthon éreztem magam, mert a pulavaira emlékeztetett. A szobák ablakainak kerete barna, barnák az ajtók is, ódon kilincsek, muskátlik voltak a párkányokon? Pingpongasztal az alagsorban, játszottam is rajta, de kivel? Pistával biztosan nem, az ő kapcsolatai a sporttal kimerültek abban, hogy nagyon szenvedett a magyar foci siralmas állapota miatt. Eljáráskáltunk a szigligeti vár romjaihoz, és sétálgattunk itt, a parkban, megmutatta nekem a földközeli kivágott hatalmas platánok tönkjeit, és fordította nekem a verseit. „Az én terülj-terülj asztalkám”, egy prózavers, épp ilyen tönk leírásával kezdődik, Szigligeten írta, miként az „Álmatlanság” címűt is – rács az ablakon – megoldatlan keresztretjvény, függöny, éjjeli lámpa, csend, szűnyog, át akar törni rajta – mindez az én szobámban is megvolt az Esterházy palotában.

Ha Szigliget, akkor Hajagos Imre, egy szakállas grafikus, aki Budafok brandyt fizetett nekem a Balaton-parti bódében, és aki oroszul beszélgetett velem. „Hocses, nye hocses, mnye nye intyereszno” – mondta, értésemre adva, hogy gyengi u nyevo jeszty, hogy a vendége vagyok, és hogy nem sértődik meg, ha nem fogadom el, amit akár úgy is lehetett érteni, hogy tulajdonképpen leszarja az embert. Természetesen nem foszthattam meg magamat attól, hogy legálisan alkoholizálhatok a strandon, Lengyelországban ez elképzelhetetlen lett volna, mert senkinek sem jutott eszébe, hogy aki fuldoklik, az a saját piájától rúgott be itt kint, vagy már akkor is volt benne pár légkör, amikor lejött a part-ra. És attól a gyönyörtől sem foszthattam meg magamat, hogy bemerészkedjek a vízbe, mert május elején – a fürdőkádat kivéve – még soha nem fürdőztem. A rokonszenves Imre és a nem kevésbé rokonszenves neje, a műkritikus Krunák Emese. Puławyban, otthon lóg a falon pár grafikája, szerveztem neki egy kiállítást a városi kultúrházban, vajon az asszony tud róla? Imre nem jött el a megnyitóra, de a munkái? Hát lehetséges az, hogy volt egy kiállítás, aminek nyoma sem maradt, még egy kis plakát vagy akár csak egy négyoldalas katalógus sem? Aztán a 90-es években, amikor Budapesten jártam, valakitől hallottam, hogy kimentek Svédországba. Keresem Imrét az interneten, szinte nyoma sincs – a lengyel Allegrónak megfelelő magyar csencselő portálon valaki eladásra kínálja az ősidőkből, a 70-es évek végéről egy kiállításának a katalógusát. Fogalmam sincs, hol lakott Svédországban, s hogy mit csinált. Azt sem tudom, él-e még. De jól van ez így. Nem tudom, hogy ne élne.

Ülök egy padon a Szent Rókus kórház előtt, és olyan jól játszom, hogy várok valakire, hogy meg is jelenik. Odaslattyog hozzám egy negyven körüli – vagy romos harmincas – ember, széthulló félben levő sportcipőben, a jobb nagylábujja kikandikál, részint levált már a cipő talpa is. A lábbelijére mutat, mondja, hogy mindjárt itt a tél, elkelve némi segítség. Határozott, elszánt, tréfa egy szál se. Én meg öltönyben, ugyan nem fehér, hanem kék ing rajtam, de nyakkendő-

sen. Cipőben, igazából ez az egy van, bármely évszakra és bármely alkalomra, hétköznapiakra, kerti munkákhoz, temetésekre meg nagykövetségi fogadásokra, fekete cipő, de legalább egyik sem lyukas. Mondom neki, hogy „nem tudom” és „nem értem”, és hogy „vidéki vagyok”, s attól tartok, nehogy begerjedjen, mert hát hogyan is lehet nem érteni a lyukas sportcipő látványát, az elnyűtt zakót, a rongyos sálát a nyaka körül, és azt, hogy október derekán járunk, a tél lényegében mindjárt befordul a sarkon, ni, már itt is van a küszöbön. Magyar aprópénz húzza a zsebemet, 10, 20, 50 forintos érmék, különböző évekből, ki tudja, forgalomban vannak-e még – itt nem volt pénzreform, csak infláció, és igen, ezeken az újabbakon valami gémekek és egyéb madarak vannak, a régieken meg... nem érdekes, vannak nagyobbak meg nehezebbek. 1986-ban 100 forintos és 200 forintos érme elképzelhetetlen volt, hiszen akkoriban az 500 forintos bankjegy volt a legnagyobb címlet – kék vagy piszkos lila, a költő Ady Endre portréjával, aki többek között a bankárokat simfelte, a Rotschildok palotáját, lényeg, hogy 100 forint akkor rendes lóvé volt. A nagyobb címletű érmékből nincs a zsebemben, egyforintosaim sincsenek, filléreim meg aztán végképp nem, se alumíniumból, se nikkelötvözetből. A fillér bizonyára fennmarad az irodalomnak köszönhetően, mint ahogyan a pengő is annak köszönhetően maradt fenn, 1926-ban váltotta fel a koronát, hogy aztán a forint elődje legyen. A sors iróniája és paradoxon, akár csak a költő a bankjegyen, a pengő (magyarul hangutánzó szó), mely pengő hangot kiadó érmet jelent, már ez maga is paradoxon, ezúttal nyelvi, tiszta anakronizmus, mert hiszen a mi időnkben, ha valamely érme még peng, az aprópénz, nem holmi tallér vagy dénár, amelyek múzeumok csendjében pihennek. A forintot 1946-ban vezették be, amikor a hiperinfláció napi 400 percenttel tetőzött, vagyis a mértani haladvány figyelembevételével havi szinten elérte az 50 billiárd százalékot. Egy ilyen kis ország – Trianon után, 1920-ban egyharmada maradt meg – és ilyen kolosszális infláció! Egy forint akkor négyszáz kvadrilliárd pengőt ért, ami azt jelenti, hogy a 400-hoz huszonhét nullát kellett hozzáírni. Mik voltak ehhez képest a lengyelországi pénzcserék, előbb a kommunista, épp ötéves voltam akkor, egy palotához tartozó telepen laktunk, apám negyvenötezret keresett, 1950 őszén már csak háromszázötvenet hozott haza, a szüleim örültek, hogy semmilyen megtakarításuk sincs, mert a cihában tartott régi pénzt már más árfolyamon váltották be, nem 100 a 3-hoz, hanem 100 az 1-hez arányban, közbüntény, nyílt színi rablás fényes nappal, aztán meg az 1995-ös pénzcseré, amikor a ZŁ-t felváltotta a PLN, leértékelésnek nevezték, minek következtében 10 000 régi zlotyért 1 újat adtak, és az az ország, amely tele volt milliomosokkal – köztük voltam én is –, egy csapásra vissza kellett szokjon a kis számok világába.

Szombat este az egész falunak a kocsmában a helye – bemutatkozik az újbó, és malacpecsenye is lesz. Kétszer egy évben van ilyen integrációs találkozó, amelyet a falu leggazdagabb embere szervez, és hív meg rá mindenkit, azaz állja a malacot és a bort, ami olaszrizling, az ő termése. Egy gyógyszeripari konszern képviselője, van pénze és gesztusa. Előtte Ildikó és István templomba

készülődnek. Mi a fene? Nősül valaki? Temetnek valakit? Nem, misére mennek. Kiderül, hogy ez a szombati mise a vasárnapi helyett van, a pap valahonnét máshonnan jár Salföldre, vasárnap másutt misézik. Otthon is maradhatok, viszszafele értem jönnek, de ha van kedvem, velük tarthatok. Nemigen fűlik a fogam egyedül maradni ebben a gyönyörű, öreg házban az őszi szürkéségben, nagy ügy, meghallgatom, hogyan szól a Miatyánk magyarul... A templom a falu szélén áll, nem a közepén, kicsi és régi, mint itt minden. A szomszédságában egy beton borzadály a szocializmus idejéből, tulajdonképpen földszintes barakk – ilyen iskolát építettek ide. Ötven ember elég, hogy megteljen a szentély. Mindenki ismeri egymást, útközben üdvözlést váltanak, sok a fiatal, gyermekekkel. Pista ellát egy 20 forintos érmével, hogy legyen mit a perselybe dobnom. Kiderül, hogy nincs is persely, helyette egy hosszú bot végére erősített zsákocskába gyűjtik a pénzt, s nem templomszolga vagy vikárius járja vele végig a padokat, hanem az egyik asszony a hívők közül. Csirr, cserr, csörr – csupa aprópénz, senki sem lóg ki a sorból. Úgy félórát tartott a mise, felolvasták a magyar püspöki kar körlevelét, melyben a szegények megsegítésére szólítanak fel, legalábbis ennyit értettem belőle, a mise után üdvözlök egymást azok, akik előtte nem jutottak hozzá, elmondták, kinél mi újság, és mindannyian elindultak a kocsmára irányába, a falu túlsó végére. Kétszintes, emeletes ház, inkább kávézóra, mintsem kocsmára hajaz, inkább művészi hangulatú, mintsem falusi, mert a tulajdonos az egyik legkitűnőbb kortárs magyar fotóművész, a felvételei díszítik a termet, a falak menti padokon fotós témájú folyóiratok halmái, albumok rakásszám, fekete-fehérek és színesek. És az a képe, amivel még a szocializmus idején díjat nyert Velencében. Ilyen falu ez a Salföld, amelyről Pista azt mondja, nincs még egy hasonló a világon, ahol százalékosan annyian lagnának a Művészeti Akadémia és a Tudományos Akadémia tagjai közül, mint itt.

Pista elmesélt egy kis anekdotát, igazából szomorú történetet, noha az ilyen történetek szórakoztatóak; egy részeg pasas áll a piszoárnál, bajban van, alig találja a fütyülőjét, és így szól hozzá: na, öcsi, ne félj, nem baszni kell, csak pisilünk.

A kocsmából megtérve kimegyünk az udvarra vizelni, megállunk egy diófa vagy birs alatt, ebben a ködben nem látszik, mi az, s úgy mondom, hogy Pista is meghallja: „Ne reménykedj, kisöreg, ma csak pisilünk.” Pistát olyan röhögés fogja el, hogy szinte belecsavarodik, nevetése köhögésbe vált, összegörnyed, a hasát fogja, egyszerűen nem bírja abbahagyni.

Postscriptum

Úgy két évvel később, 2015-ben még egyszer beírtam a keresőbe Hajagos Imrét, de ezúttal nem magyar vagy svéd oldalakon kutakodtam, semmi site.hu, site.sw. És meglett, Kanadában leltem rá, az Artoronto.ca portálon, előbb egy absztrakt kép szerzőjeként, ami olyan színes volt, hogy fekete-fehér grafikáiból kiindulva nem voltam biztos benne, hogy ez ugyanaz a Hajagos. Ennek a művészeti folyóiratnak a munkatársai között volt.

Ott volt egy gyűjteményes, 50. alkalommal megrendezett outdoor kiállítás résztvevői között és a City Hallban, mint felvételek szerzője. Krunák Emese is meglett, művészetről írt cikkek szerzőjeként, többek között a fotózásról értekezett, a mamájának az 50-es és 60-as években stúdiója volt Budapesten, ennek emlékével kezdte az esszéjét – kétségtelen, hogy ő az, Szwedko művészetének jó ismerete is igazolta, hogy ő az az Emese. Képet is találtam róla, és másutt Imréről is. Egykor jókötésű, gesztenyebarna fickó volt, aki kiszőkült és megmacisodott, Emese pedig törekeny és karcsú barna nőből sötét hajú nagyivá lett – de mindketten megőriztek valamit, amit jobb híján jóságosságnak neveznék –, meleg tekintet, emberi mivoltában társasági lény, barátságos nyitottság, amit fiatalon sokkal könnyebb megtartani, és Kanadában is talán könnyebb, mint Budapesten vagy Varsóban. S megtaláltam a neten majdnem minden grafikáját, ami megvan nekem otthon.

És az a Toronto ennek a szövegnek az első mondatában egyszer csak további értelmet kapott.

Szalai Attila fordítása

Csorba Géza: Ady Endre síremléke. Fiumei úti sírkert (részlet, mészkő, 1930)

